

А. В. Бурка

аспірант

Інституту держави і права імені В. М. Корецького
Національної академії наук України

СОЦІАЛЬНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОСІБ, ЯКІ ПОСТРАЖДАЛИ ВНАСЛІДОК НЕЩАСНОГО ВИПАДКУ НА ВИРОБНИЦТВІ ЧИ ПРОФЕСІЙНОГО ЗАХВОРЮВАННЯ В КРАЇНАХ ЄВРОПИ: НІМЕЧЧИНІ, АВСТРІЇ, ШВЕЙЦАРІЇ

У статті досліджено особливості соціального забезпечення осіб, які постраждали внаслідок нещасного випадку на виробництві чи професійного захворювання у Німеччині, Австрії, Швейцарії. У статті визначено спільні та відмінні риси між законодавством України та країн, що досліджуються. Автором статті зроблені пропозиції щодо удосконалення вітчизняного законодавства у сфері соціального забезпечення осіб, які постраждали внаслідок нещасного випадку на виробництві чи професійного захворювання.

Ключові слова: соціальне забезпечення, нещасний випадок на виробництві, професійне захворювання, страхові виплати, реабілітація.

Постановка проблеми. За даними Міжнародної організації праці (далі – МОП) щодня люди помирають в результаті нещасних випадків на виробництві чи професійних захворювань – понад 2,78 мільйона смертей в рік. Окрім цього, щороку фіксується біля 374 мільйони виробничих травм і захворювань, що не тягнуть смертельних наслідків, але більшість з яких призводять до тривалої непрацездатності [1].

Протягом останніх років в Україні ведеться посилена робота, яка спрямована на вдосконалення соціального захисту працюючого населення. У зв'язку з цим існує необхідність здійснити порівняльно-правовий аналіз систем соціального забезпечення осіб, які постраждали внаслідок нещасного випадку на виробництві чи професійного захворювання у країнах Європейського Союзу (далі – ЄС), що необхідне для виявлення переваг та недоліків вітчизняної системи соціального забезпечення, розроблення пропозиції щодо її удосконалення.

Метою статті є дослідження видів соціального забезпечення осіб, які постраждали внаслідок нещасного випадку на виробництві чи професійного захворювання в Німеччині, Австрії та Швейцарії.

Виклад основного матеріалу. Страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань є основою системи соціального страхування у Федеративній Республіці Німеччини. Основним нормативно-правовим актом, що регулює питання соціального забезпечення осіб, які постраждали внаслідок нещасного випадку на виробництві чи професійного захворювання є Соціальний кодекс (Sozialgesetzbuch) (далі – СК), а саме книга сьома, глава 3 «Страхові виплати після настання страхового випадку» та книга дев'ята «Реабілітація осіб з інвалідністю» [2].

Потерпілим особам надається медична допомога. Відповідно до статті 27 СК страхові виплати покривають такі види лікування: перша медична допомога, медичне лікування, стоматологічне лікування, встановлення протезів, постачання ліків, домашнє годування, лікування в лікарнях та реабілітаційних закладах, послуги з медичної реабілітації [3].

Окрім медичного лікування застраховані особи мають право на отримання домашнього догляду, що здійснюється уповноваженими медичними сестрами, отримання послуг з професійного навчання, підготовки, перепідготовки, послуги, що спрямовані на соціальну адаптацію потерпілого (придбання необхідних технічних засобів,

технічне обслуговування та обладнання житлових приміщень, пристосування їх до потреб осіб з інвалідністю, навчання потерпілого самостійному життю, участі у культурному та громадському житті) [4].

При виборі слушної роботи, перепідготовці враховується придатність, схильність, попередня зайнятість потерпілого працівника та тенденції розвитку ринку праці. У разі необхідності уточнюються професійні здібності або проводиться тестування працівника [5].

Протягом усього періоду, коли потерпілий не може працювати, він отримує допомогу у зв'язку із нещасним випадком. Розмір допомоги становить вісімдесят відсотків від його загальної заробітної плати, яку потерпілий працівник отримував до втрати працездатності. Допомога виплачується протягом сімдесяти восьми тижнів.

Якщо працездатність застрахованої особи зменшується щонайменш на двадцять відсотків внаслідок нещасного випадку на виробництві або професійного захворювання і триває понад двадцять шість тижнів після нещасного випадку, то потерпілий працівник має право на пенсію. Розмір пенсії залежить від рівня втрати працездатності та заробітку за попередні дванадцять календарних місяців. Максимальний розмір пенсії дорівнює дві треті від доходу працівника.

У випадку смерті потерпілого внаслідок нещасного випадку на виробництві або професійного захворювання право на отримання пенсії у зв'язку із втратою годувальника мають особи, що перебували на його утриманні та досягли сорока семи років, або не можуть працювати, або виховують дитину, яка має право на пенсію внаслідок набуття статусу сироти. Розмір щорічної пенсії становить сорок відсотків від річного доходу померлого.

Якщо особа, яка має право на пенсію, молодша сорока семи років і не виховує дітей, то вона отримує пенсію у зв'язку із втратою годувальника лише протягом двох років. Річний розмір пенсії у цьому випадку становить тридцять відсотків від річного доходу померлого.

Діти померлого/померлої, які не досягли вісімнадцяти років, мають право на пенсію

(так звану пенсію по сирітству) у розмірі двадцяти відсотків (напівсироти), а повні сироти – до тридцяти відсотків річного доходу померлого. Якщо дитина навчається, то пенсія буде виплачуватися до досягнення нею двадцяти семи річного віку [3].

Якщо застрахована особа потребує використання транспортного засобу, виходячи із характеру або тяжкості заподіяної шкоди здоров'ю, то їй надається допомога на автотранспорт, що охоплює послуги з закупівлі автотранспорту, додаткового обладнання автомобіля та отримання прав водія. Детальний порядок надання такої допомоги визначається законом «Порядок надання допомоги на автомобіль для професійної реабілітації» (Verordnung über Kraftfahrzeughilfe zur beruflichen Rehabilitation) від 28 вересня 1987 року.

Кошти, що виділяються на придбання автомобіля, можуть бути спрямовані на транспортне обслуговування застрахованої особи, якщо остання не може керувати автомобілем (і відсутня третя особа) або отримання коштів на транспортне обслуговування є більш економічно доцільним для особи з інвалідністю [6].

Якщо в результаті нещасного випадку чи професійного захворювання потерпіла особа перебуває в безпорадному стані та потребує догляду, допомоги в процесі повсякденного життя, то їй виплачується допомога на догляд. Розмір допомоги встановлюється з урахуванням характеру та рівня тяжкості ушкодження здоров'я, виду необхідної допомоги. Допомога виплачується щомісячно у сумі від трьохсот євро. Сума допомоги підлягає коригуванню в залежності від зміни розміру пенсії [5].

У Республіці Австрія при настанні нещасного випадку на роботі застрахована особа отримує грошові виплати у зв'язку з хворобою. Якщо потерпіла особа перебуває в лікарні або в спеціальній клініці, то вона має право на сімейні кошти (Familiengeld) або на добові (Taggeld), залежно від сімейних обставин. Виплата грошової допомоги по хворобі у випадку непрацездатності починає здійснюватися з двадцять сьомого тижня після нещасного випадку на виробництві.

Потерпіла особа має право на отримання послуг з медичної, професійної та соціальної реабілітації. Заходи з професійної реабілітації включають допомогу у пошуку роботи, подальше навчання, перепідготовку. Під час навчання надається тимчасова допомога (Übergangsgeld).

В Австрії виділяють тимчасову пенсію по інвалідності (так звані страхові виплати по тимчасовій непрацездатності) та постійну. Тимчасова пенсія виплачується, якщо працездатність зменшилася більш ніж на двадцять відсотків і її період виплат становить три місяці. Постійна пенсія отримується, якщо по спливу двох років втрата працездатності зменшилася мінімум на двадцять відсотків, а для учнів та студентів – не менше п'ятдесяти відсотків. Загалом пенсія по інвалідності (Versehrtenrente) призначається лише після закінчення терміну виплати грошової допомоги по хворобі [7].

У випадку повної втрати працездатності, потерпіла особа може отримати пенсію у збільшеному розмірі – дві третини від річного доходу. Якщо ступінь непрацездатності високий (не менше сімдесяти відсотків), то потерпіла особа ще має право на додаткову пенсію у розмірі до двадцяти відсотків від основної пенсії. При втраті працездатності менше ніж на двадцять п'ять відсотків пенсія по інвалідності за бажанням застрахованої особи може бути замінена на одноразовий платіж [8].

Право на отримання пенсії у зв'язку із втратою годувальника мають дружина/чоловік померлого, діти. Це право може зберігатися за чоловіком/дружиною і в тому випадку, якщо шлюб між ними було розірвано, але померлий/ла був зобов'язаний утримувати чоловіка/дружину. Мінімальний розмір пенсії становить двадцять відсотків від доходу померлого, але якщо чоловік/дружина досягнули пенсійного віку або втратили працездатність щонайменше на п'ятдесят відсотків, то розмір пенсії збільшується до сорока відсотків від заробітку померлого. Розмір пенсії для дитини-напівсироти становить двадцять відсотків, а для повної сироти – тридцять відсотків від доходу померлого. Пенсія виплачується до досягнення дітьми вісімнадцяти або двадцяти семи років у випадку їх навчання.

Пенсія також може виплачуватися батькам, бабі/дідові, братам/сестрам померлого, якщо вони перебували на його утриманні. Максимальний розмір пенсії у цьому випадку не може перевищувати двадцяти відсотків від доходу померлого. Окрім пенсії у зв'язку із втратою годувальника, членам сім'ї виплачується допомога на поховання.

У Швейцарській Конфедерації центральним органом, що займається питаннями соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань, є Швейцарський фонд страхування від нещасних випадків. У сфері соціального забезпечення можна виділити такі види страхових виплат, як: щоденні виплати, пенсії по інвалідності, одноразова допомога, пенсії у зв'язку із втратою годувальника, медична допомога.

Щоденні виплати здійснюються, якщо потерпілий працівник повністю або частково не може працювати після нещасного випадку або професійного захворювання. Розмір виплат розраховується відповідно до останньої отриманої заробітної плати потерпілої особи та з врахуванням відсотка непрацездатності. У випадку встановлення факту повної непрацездатності розмір допомоги становить вісімдесят відсотків від заробітної плати, при частковій непрацездатності – розмір допомоги пропорційно скорочується. Допомога виплачується щодня, починаючи з третього дня після нещасного випадку чи встановлення факту професійного захворювання і припиняється у випадку відновлення працездатності, призначення пенсії чи смерті застрахованої особи.

Якщо нещасний випадок чи професійне захворювання заподіяли значну фізичну чи психічну шкоду здоров'ю працівника (наприклад, втрата нирки, ноги, загальна сліпота), то йому виплачується одноразова допомога. Розмір допомоги залежить від рівня тяжкості заподіяної шкоди та розраховується як відсоток від максимальної суми щорічної заробітної плати (близько 126 623 євро), але не може перевищувати річний дохід застрахованої особи, який вона отримувала до настання нещасного випадку.

Пенсія по інвалідності призначається, якщо застрахована особа стає осо-

бою з інвалідністю внаслідок нещасного випадку на виробництві чи професійного захворювання та коли відсутнє значне поліпшення стану здоров'я внаслідок проведеного медичного лікування чи заходів з реабілітації. Розмір пенсії залежить від групи інвалідності та розміру заробітної плати працівника. Максимальний розмір пенсії становить вісімдесят відсотків від заробітної плати.

У випадку смерті застрахованої особи, його/її чоловікові/дружині, дітям виплачується пенсія (у зв'язку із втратою годувальника). Якщо подружжя було розлучене, то один із подружжя має право на пенсію, за умови, що той із подружжя, який помер, зобов'язаний був утримувати іншого. Розмір пенсії чоловіку чи дружині становить сорок відсотків від заробітної плати померлого, а у випадку розлучення – двадцять відсотків. Дитині (напівсироті) надається п'ятнадцять відсотків від заробітної плати померлого, сироті – двадцять п'ять відсотків від заробітної плати померлого. Якщо існує декілька осіб, які мають право на пенсію, то максимальний розмір пенсії становить сімдесят відсотків від заробітної плати. В окремих випадках чоловікові/дружині пенсія може бути замінена на одноразову допомогу [9].

Окрім вище зазначених грошових виплат, потерпілі особи також мають право на пільги у натуральній формі, а саме на медичне лікування (амбулаторне лікування, яке надає лікар, стоматолог, мануальний терапевт або інший медичний персонал; медикаментозне лікування та тести, призначені лікарем або стоматологом; харчування та проживання в загальній палаті лікарні; додаткове лікування і санаторно-курортне лікування, призначене лікарем; допоміжне обладнання, таке, як протези або слухові апарати тощо) [10].

Висновки та пропозиції. Проаналізувавши сферу соціального забезпечення осіб, які постраждали внаслідок нещасного випадку на виробництві чи професійного захворювання у Німеччині, Австрії та Швейцарії, ми дійшли до висновку, що види соціального забезпечення у даній сфері фактично не відрізняються, адже

основними різновидами страхових виплат у кожній країні є: виплати (допомоги) на період тимчасової непрацездатності, пенсії по інвалідності, одноразові компенсації при істотному ушкодженні здоров'я, допомоги по догляду, виплати на період професійної реабілітації, дитячі пенсії, пенсії вдові/вдівцю, допомоги на поховання, комплекс медичних послуг. Відмінними ознаками є наступні:

1) основними видами непрацездатності є тимчасова непрацездатність та постійна непрацездатність (постійна часткова та постійна повна), а в українському законодавстві використовуються такі терміни, як «тимчасова» та «стійка» непрацездатність;

2) при визначенні розміру страхових виплат береться до уваги не середньомісячний заробіток особи до настання страхового випадку, а її середній заробіток за рік (до настання страхового випадку);

3) на нормативному рівні чітко встановлено як відсоток втрати працездатності впливає на розмір страхової виплати;

4) при визначенні розміру допомоги по догляду до уваги береться стан здоров'я потерпілого (тяжкість отриманих ушкоджень, можливість самостійно вчиняти ті чи інші дії) та вид послуг чи допомоги, яких він потребує. В Україні при визначенні розміру витрат на догляд враховується лише вид необхідного догляду;

5) у випадку смерті застрахованої особи внаслідок нещасного випадку на виробництві чи професійного захворювання право на одержання страхових виплат переважно мають чоловік/дружина, в тому числі й ті, що проживали з померлою особою у цивільному шлюбі, діти. Такий вид страхових виплат має назву пенсія для вдови/вдівця та пенсія для сиріт (дитяча пенсія). Розмір останньої залежить від того чи дитина має статус напівсироти чи сироти.

6) в Україні застрахована особа має право на одноразову допомогу у випадку встановлення стійкої (постійної) втрати працездатності, незалежно від відсотка втрати працездатності, натомість у країнах ЄС підтвердження факту постійної працездатності не є достатньою підставою для отримання одноразової допомоги (компенсації). Додатково на законодав-

чому рівні визначений мінімальний відсоток втрати працездатності (10%, 50%), що надає право на отримання такого виду допомоги, оскільки шкода повинна бути не лише постійною, а й істотною (тобто, у здійсненні такого виду страхових виплат українське законодавство є лояльнішим).

Виходячи із вище викладеного, ми пропонуємо внести наступні зміни до вітчизняного законодавства:

1) замінити термін «стійка втрата працездатності», що використовується в українському законодавстві, на термін «постійна втрата працездатності», яке,

на наш погляд, краще підходить для того, щоб описати наслідки отриманих ушкоджень, що мають невиліковний чи практично невиліковний характер;

2) викласти абзац 1 частини 1 статті 42 Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування» у такій редакції:

«Стаття 42. Щомісячні страхові виплати та інші витрати на відшкодування шкоди.

1. Сума щомісячної страхової виплати встановлюється відповідно до рівня втрати професійної працездатності та середньомісячного заробітку, що потерпілий мав до ушкодження здоров'я».

№ п/п	Відсоток втрати працездатності	Розмір щомісячної страхової виплати
1.	100% втрати працездатності	100% від середньомісячної заробітної плати
2.	90% втрати працездатності	90% від середньомісячної заробітної плати
3.	80% втрати працездатності	80% від середньомісячної заробітної плати
4.	70% втрати працездатності	70% від середньомісячної заробітної плати
5.	60% втрати працездатності	60% від середньомісячної заробітної плати
6.	50% втрати працездатності	50% від середньомісячної заробітної плати
7.	40% втрати працездатності	40% від середньомісячної заробітної плати
8.	30% втрати працездатності	30% від середньомісячної заробітної плати
9.	20% втрати працездатності	20% від середньомісячної заробітної плати
10.	До 10% втрати працездатності	10% від середньомісячної заробітної плати

3. Внести зміни до переліку осіб, що мають право на страхові виплати в разі смерті потерпілого та викласти статтю 41 Закону України «Про загальнообов'язкове державне страхування» в такій редакції:

«Стаття 41. Право на страхові виплати в разі смерті потерпілого.

1. У разі смерті потерпілого право на одержання щомісячних страхових виплат мають непрацездатні особи, які перебували на утриманні померлого або мали на день його смерті право на одержання від нього утримання, а також дитина померлого, яка народилася протягом не більш як десятимісячного строку після його смерті.

2. Такими непрацездатними особами є:

1) діти, які не досягли 16 років; діти з 16 до 18 років, які не працюють, або старші за цей вік, але через вади фізичного або розумового розвитку самі не спроможні заробляти; діти, які є учнями, студентами (курсантами, слухачами, стажистами)

денної форми навчання, – до закінчення навчання, але не більш як до досягнення ними 23 років; неповнолітні діти, на утримання яких померлий виплачував або був зобов'язаний виплачувати аліменти;

2) чоловік, дружина померлої особи; особи, які проживали із померлою особою у цивільному шлюбі на протязі трьох (і більше) років, які досягли пенсійного віку, передбаченого статтею 26 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», якщо вони не працюють;

3) особи з інвалідністю – члени сім'ї потерпілого на час інвалідності.

3. Право на одержання страхових виплат у разі смерті потерпілого мають також дружина (чоловік) або один з батьків померлого чи інший член сім'ї, якщо він не працює та доглядає дітей, братів, сестер або онуків потерпілого, які не досягли восьмирічного віку».

Список використаної літератури:

1. International Labour Organization. *Офіційний сайт*. URL: <https://www.ilo.org/global/topics/safety-and-health-at-work/lang--en/index.htm> (дата звернення 20.01.2019).
2. Federal Ministry of Labour and Social Affairs. *Офіційний сайт*. URL: <https://www.bmas.de/EN/Our-Topics/Social-Security/statutory-occupational-accident-insurance.html> (дата звернення: 19.01.2019).
3. Siebtes Buch Sozialgesetzbuch – Gesetzliche Unfallversicherung : Gesetz vom 7. August 1996, BGBl. I S. 1254. *Bundesministerium der Justiz und für Verbraucherschutz*. URL: https://www.gesetze-im-internet.de/sgb_7/ (дата звернення: 18.01.2019).
4. Your social security rights in Germany. Employment, Social Affairs & Inclusion. *European Union*. 2018. URL: <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=1111&langId=en> (дата звернення: 15.01.2019).
5. Sozialgesetzbuch Neuntes Buch – Rehabilitation und Teilhabe von Menschen mit Behinderungen: Gesetz vom 7. August 1996, BGBl. I S. 1254. *Bundesministerium der Justiz und für Verbraucherschutz*. URL: https://www.gesetze-im-internet.de/sgb_9_2018/ (дата звернення: 18.01.2019).
6. Verordnung über Kraftfahrzeughilfe zur beruflichen Rehabilitation (Kraftfahrzeughilfe-Verordnung – KfzHV): Gezets vom 28. September 1987 (BGBl. I S. 2251). *Bundesministerium der Justiz und für Verbraucherschutz*. URL: <https://www.gesetze-im-internet.de/kfzhv/BJNR022510987.html> (дата звернення: 23.01.2019).
7. Portal der Arbeiterkammern. *Офіційний сайт*. URL: <https://www.arbeiterkammer.at/beratung/arbeitundrecht/krankheitundpflege/unfall/Unfallversicherung.html> (дата звернення: 23.01.2019).
8. Your social security rights in Austria. Employment, Social Affairs & Inclusion. *European Union*. 2018. URL: <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=1101&langId=en> (дата звернення: 18.01.2019).
9. Your social security rights in Switzerland. Employment, Social Affairs & Inclusion. *European Union*. 2018. URL: <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=1131&langId=en&intPageId=4824> (дата звернення: 24.01.2019).
10. Social security in Switzerland. *AVS/AI Information Centre, Federal Social Insurance Office and State Secretariat for Economic Affairs*. June 2017. URL: <https://www.ahv-iv.ch/p/890.e> (дата звернення: 24.01.2019).

Бурка А. В. Социальное обеспечение лиц, пострадавших в результате несчастных случаев на производстве или профессионального заболевания в странах Европы: Германии, Австрии, Швейцарии

В статье исследованы особенности социального обеспечения лиц, пострадавших вследствие несчастного случая на производстве или профессионального заболевания в Германии, Австрии, Швейцарии. В статье определены общие и отличительные черты между законодательством Украины и исследуемых стран. Автором сделаны предложения по совершенствованию отечественного законодательства в сфере социального обеспечения лиц, пострадавших вследствие несчастного случая на производстве или профессионального заболевания.

Ключевые слова: социальное обеспечение, несчастный случай на производстве, профессиональное заболевание, страховые выплаты, реабилитация.

Burka A. Social security of people who have suffered as a result of an industrial accident or occupational disease in Europe: Germany, Austria, Switzerland

The article deals with the features of social security of people who have suffered as a result of an industrial accident or occupational disease in Germany, Austria, and Switzerland. The common and distinctive features between the legislation of Ukraine and the countries under study are determined. The author made suggestions on the improvement of domestic legislation in the field of social security for people who have suffered as a result of an industrial accident or occupational disease.

Key words: social security, accident at work, occupational disease, insurance payments, rehabilitation.